

MEDEDELING

referentienr. : M-VVKSO-2007-038
 datum : 2007-07-20
 gewijzigd : 2008-05-15
 contact : Dienst Leerlingen en schoolorganisatie, dls.vvksso@vsko.be
 Joost Laeremans, joost.laeremans@vsko.be, 02 507 08 66
 Jan Schokkaert, jan.schokkaert@vsko.be, 02 507 06 48
 Janwillem Ravyst, janwillem.ravyst@vsko.be, 02 507 07 96

Pesten, cyberpesten en steaming van leerlingen door leerlingen: preventie en aanpak

Inhoud

1	Inleiding.....	3
2	Begripsomschrijving.....	4
2.1	Pesten.....	4
2.2	Cyberpesten	5
2.3	Steaming.....	6
2.3.1	Omschrijving	6
2.3.2	Juridische begripsafbakening	6
2.3.3	Maatschappelijke begripsafbakening.....	7
2.3.4	Over daders, slachtoffers en bijstaanders	7
3	Preventie.....	8
3.1	Het opvoedingsproject.....	8
3.2	Pestpreventie als onderdeel van het zorgbeleid van de school	8
3.2.1	Uitgangspunten	8
3.2.2	Preventiestrategie	9
3.2.3	Concrete afspraken over de aanpak van pesten	9
3.3	Preventie van cyberpesten	10
3.3.1	Netiquette.....	10
3.3.2	Publiceren van foto's en filmopnamen op het internet.....	11
4	Aanpak van pesten	12
4.1	Individuele gesprekken met de betrokkenen	12
4.1.1	Gesprek met het slachtoffer	12
4.1.2	Gesprek met de pester	13
4.1.3	Gesprek met slachtoffer én pester?.....	13
4.1.4	Gesprek met de ouders van het slachtoffer.....	13
4.1.5	Gesprek met de ouders van de pester	14
4.2	Peer mediation.....	14
4.3	No Blame	15
4.4	Orde- en tuchtmaatregelen.....	16
5	Aanpak van cyberpesten	17
6	De aanpak van steaming.....	17
7	De stap naar de politie en de rechtbank.....	18

7.1	Federal Computer Crime Unit.....	18
7.2	Strafrechtelijke vervolging.....	19
7.2.1	(Cyber)pesten	19
7.2.2	Steaming	19
8	Vorming.....	19
8.1	Vorming van begeleiders en leerlingen	19
8.2	Vorming van ouders.....	20
9	Interessante publicaties en achtergrondinformatie.....	20
9.1	Publicaties	20
9.2	Andere	22
10	Bibliografie	24

1 Inleiding

“Zeven minderjarigen sloegen een klasgenoot van 15 in elkaar en filmde dit voorval.” “De jongere werd na schooltijd met geweld afgedreigd om zijn gsm en mp3-speler af te geven.” De extreemste gevallen van pesten worden opgepikt door de media en krijgen etiketten opgeplakt als happy slapping, mobbing, ... De meeste pestproblemen zijn uiteraard heel wat minder zichtbaar, vele blijven zelfs een goed bewaard geheim. Pesten is een probleem dat nooit zal verdwijnen. Uit een grootschalige bevraging van Vlaamse jongeren bleek dat 10,4 % in de drie maanden voor de bevraging systematisch gepest werd en dat 9 % van hen zichzelf in dezelfde periode als dader van pesterijen beschouwde.¹ De slachtoffers dragen de gevolgen van het pesten vaak nog erg lang met zich mee. Dit kan zich uiten in meer stress, een lager zelfvertrouwen en een grotere kans op depressie en angst dan hun leeftijdsgenoten. Op kortere termijn kan pesten ook een negatieve invloed hebben op de schoolresultaten en de studiemotivatie.

In deze Mededeling beperken we ons tot het pesten van leerlingen onderling. We laten daarbij buiten beschouwing dat leerlingen tijdens de lessen PV, KV en BGV gelijkgesteld worden met werknemers. Het is echter goed om in het achterhoofd te houden dat een leerling als gelijkgestelde werknemer onder het toepassingsgebied van specifieke wetgeving valt indien hij tijdens deze lessen gepest wordt door een medeleerling of de leerkracht.² Dit houdt in dat bij een formele klacht van een gepeste leerling specifieke procedures moeten gevolgd worden.³

Naast het “klassieke” pesten besteden we ook veel aandacht aan de problematiek van het cyberpesten. De nieuwe informatie- en communicatietechnologieën als internet en gsm hebben het “wapenarsenaal” van pesters gevoelig uitgebreid. Scholen hebben in dit verband terecht heel wat vragen. De preventie en aanpak van cyberpesten verlopen voor een deel op dezelfde manier als bij het klassieke pesten. Wat we over pesten schrijven, is m.a.w. steeds van toepassing op cyberpesten. Omdat er ook telkens verschillen zijn, voegen we bij de begripsomschrijving (punt 2), preventie (punt 3) en aanpak van pesten (punt 4) telkens een paragraaf toe die specifiek van toepassing is op cyberpesten. Daarnaast gaan we ook in op het fenomeen steaming. Wat precies onder het fenomeen steaming valt, komt uitgebreid aan bod in deze Mededeling (punt 2.3). Vermits steaming meestal ernstige proporties aanneemt, is een specifieke aanpak, die dikwijls gepaard gaat met het inschakelen van de politie vereist (punt 6).

Met deze Mededeling willen wij in de eerste plaats een beknopt overzicht geven van maatregelen waarmee pestproblemen voorkomen en aangepakt kunnen worden. In de tweede plaats willen we de zoektocht van scholen naar bijkomende informatie over pesten vergemakkelijken door op het einde van deze Mededeling een lijst van vormingsmogelijkheden (punt 8) en publicaties (punt 9) op te nemen.

¹ Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D., Walrave, M., (2006), Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen, studie in opdracht van het viWTA, Brussel. In dit onderzoek werden jongeren van het 5de leerjaar van het lager onderwijs t.e.m. het 2de leerjaar van de derde graad van het secundair onderwijs bevroegd. Het onderzoek is het enige recente grootschalige Vlaamse onderzoek over pesten. Telkens we in het vervolg van de Mededeling verwijzen naar onderzoeksresultaten, gaat het over dit onderzoek.

² Wet van 11 juni 2002 betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk (BS 22 juni 2002), zoals gewijzigd door de wet van 10 januari 2007 tot wijziging van verschillende bepalingen betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk (BS 6 juni 2007).

Koninklijk besluit van 17 mei 2007 betreffende de voorkoming van psychosociale belasting veroorzaakt door het werk, waaronder geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk (BS 6 juni 2007).

³ Deze problematiek komt uitgebreid aan bod in de Mededeling van 18 juni 2009 betreffende “Regelgeving inzake stress, geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk” (M-VVKSO-2009-034). Dezelfde procedures gelden indien personeelsleden (leraren, ondersteunend personeel ...) het slachtoffer zijn van pesterijen.

2 Begripsomschrijving

2.1 Pesten

De definitie van pesten die Dan Olweus in 1993 formuleerde, is nog altijd voldoende actueel: “Een persoon wordt gepest of getreiterd als hij of zij herhaaldelijk en langdurig blootstaat aan negatieve handelingen verricht door één of meer andere personen.”⁴ Het langdurig en herhaaldelijk karakter onderscheidt pesten van plagen. Daarnaast moet er ook sprake zijn van een machtsonevenwicht. De leerling die gepest wordt, kan zichzelf moeilijk verdedigen en is relatief hulpeloos ten opzichte van de persoon/personen die hem pesten. Op dit punt onderscheidt pesten zich van ruzie maken. Plagen en ruziën maken deel uit van het groeiproces van jongeren en maken hen zelfs sterker, al moet men er zich wel bewust van zijn dat ze soms ook kunnen leiden tot pesten. Pesten kan bij het slachtoffer zeer diepe sporen nalaten; sporen die vaak nooit meer volledig worden weggewist.

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen direct en indirect pesten. *Direct pesten* kan zich uiten in bepaalde vormen van agressie, bijvoorbeeld fysiek (schoppen, duwen, beschadigen of afpakken van persoonlijke eigendommen) of verbaal (spotten, bedreigen). *Indirect pesten* heeft eerder te maken met sociale isolatie en uitsluiting door de groep. Dit gebeurt vaak op een geraffineerde manier, bijvoorbeeld door leugens en roddels te verspreiden, iemand niet op te nemen in de groep of volledig te negeren.

Bij pesten worden verschillende soorten rollen onderscheiden, namelijk die van slachtoffer, pester en bijstaander. *Pesters* worden vaak gekenmerkt door impulsiviteit en een sterke behoefte om anderen te domineren. Ze kunnen zich moeilijk inleven in hun slachtoffers en ze staan positief ten opzichte van geweld. Dikwijls hebben pestkoppen, in tegenstelling tot wat geregeld beweerd wordt, een relatief positief zelfbeeld. Pesters zijn vaak fysiek sterker dan hun slachtoffers.

Slachtoffers zijn vaak angstig en minder zelfverzekerd dan andere leerlingen. Ze zijn doorgaans voorzichtig, gevoelig en stil. De volgende signalen kunnen wijzen op een mogelijk pestprobleem:

- niet graag naar school gaan, vaak afwezig zijn;
- met tegenzin aan een groepsgebeuren deelnemen of zich eraan proberen te onttrekken, net met het belsein op school arriveren, zich vlug afzonderen;
- neerslachtig of depressief zijn;
- klachten hebben i.v.m. het verdwijnen of beschadigen van materiaal;
- geïsoleerd zijn in de klas (bv. vaak alleen zitten, na een antwoord of grapje van de leerling in de klas valt er steeds een stilte);
- demotivatie voor de studie en dalende schoolresultaten.

Vaak is er ook een grote middengroep die weet heeft van het pestprobleem. In de literatuur wordt in dit verband gesproken over het begrip “*bijstaander*”. Een bijstaander kan verschillende rollen vervullen in een pestsituatie. Hij kan de helper van de pester worden, deelnemen aan het pesten en de pester steunen en aanmoedigen. Hij kan proberen het slachtoffer te helpen of te verdedigen, of hij kan zich afzijdig houden. Vaak zullen bijstaanders zich afzijdig houden uit schrik om zelf gepest te worden. Niet zelden zijn de daders behoorlijk populair. Het slachtoffer zal dit echter anders ervaren. Voor hem lijkt het alsof de bijstaanders de pester steunen.

⁴ Olweus, D. (1993), *Bullying at school*, London: Blackwell, 140p

De regelgeving vermeldt nergens een definitie van pesten van leerling. De wet van 11 juni 2002 betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk (B.S. 22 juni 2002) geeft wel een definitie van pesten op het werk: Pesterijen op het werk omvatten “*elk onrechtmatig en terugkerend gedrag, buiten of binnen de onderneming of instelling, dat zich inzonderheid kan uiten in gedragingen, woorden, bedreigingen, handelingen, gebaren en eenzijdige geschriften en dat tot doel of gevolg heeft dat de persoonlijkheid, de waardigheid of de fysieke of psychische integriteit van een werknemer of een ander persoon op wie de wet van toepassing is bij de uitvoering van het werk wordt aangetast, dat zijn betrekking in gevaar wordt gebracht of dat een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd.*”

Het versterkt de indruk dat hij er helemaal alleen voor staat. De afzijdige houding van de bijstaanders wijten de onderzoekers eerder aan een gebrek aan strategieën om te reageren dan aan een gebrek aan medeleven.

2.2 Cyberpesten

Onderzoek bevestigt de indruk dat de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën een vaste plaats hebben verworven in het dagelijkse leven van de jongeren. 94,4 % van de ondervraagde jongeren maakte gebruik van het internet. 91,8 % had thuis toegang tot het internet. Gemiddeld spendeerden de jongeren 1 uur en 52 minuten per dag aan het internet. Daarnaast bleken acht op tien jongeren een eigen gsm te hebben. Ze gebruiken die vooral om te sms'en en in mindere mate om te telefoneren. Wat betreft de plaats van mediatoestellen in het huishouden, is er de laatste jaren een trend naar meer ICT op de slaapkamers van de jongeren.

Ondanks de populariteit van de nieuwe ICT praten jongeren nog altijd het liefst 'in het echt' met hun vrienden. Toch blijven de messengerprogramma's niet onopgemerkt: maar liefst negen op tien jongeren stelden dat ze graag tot heel graag met hun vrienden praten via een messengerprogramma.

Internet en gsm bieden jongeren talrijke mogelijkheden op het vlak van informatie, ontspanning en het onderhouden van sociale contacten met leeftijdsgenoten. Er zijn echter ook negatieve aspecten aan verbonden. In deze Mededeling definiëren we cyberpesten als "*pesten dat gebeurt door middel van nieuwe informatie- en communicatietechnologieën*"⁵. Concreet gebeurt het pesten via internet en/of gsm (vaak met ingebouwde camera). Bij het internet denken we o.a. aan e-mail, chatten, websites, gastenboeken, blogs en spam.

Er zijn enkele belangrijke verschillen tussen klassiek pesten en cyberpesten:

- Cyberpesten hoeft niet herhaaldelijk te gebeuren om toch een continu karakter te hebben. Een website met beledigende commentaar over iemand staat bijvoorbeeld vaak voor langere tijd online en kan door vele personen gelezen worden. Het aantal toeschouwers zal hierdoor vaak groter zijn dan bij klassiek pesten.
- Door de schaalvergroting kan cyberpesten ook op een andere manier verstrekkende gevolgen hebben. Een gepeste leerling is nergens meer veilig. Klassiek pesten vindt in de schoolcontext plaats, maar met het internet en gsm wordt het ruimtelijke karakter overschreden. Ook thuis kan een leerling bedreigende sms'en en e-mails ontvangen, kan hij bedreigd of belachelijk gemaakt worden tijdens een chatsessie of hier net van uitgesloten worden.
- Pesters zien niet hoe hun slachtoffers op de pesterijen reageren, wat de drempel om te pesten verlaagt. Dit betekent wel dat de pesters minder goed beseffen hoe kwetsend hun pestgedrag is. Het gebrek aan feedback heeft ook als gevolg dat het pestgedrag veel directer en brutaler wordt dan het bij een rechtstreekse confrontatie zou zijn.
- Cyberpesten kan ook makkelijk anoniem gebeuren. Onderzoek wijst uit dat dit in 70 % van de cyberpestproblemen het geval is. Dit maakt het moeilijk om actie te ondernemen.

Ten gevolge van deze specifieke eigenschappen kan cyberpesten in vele gevallen een grotere impact hebben dan klassiek pesten. De dader voelt zich vaak machtig, terwijl het slachtoffer zich dikwijls erg machteloos voelt.

Net als bij het klassieke pesten kan bij cyberpesten een onderscheid gemaakt worden tussen directe en indirecte vormen van pesten. Het aanrichten van schade aan de computer van het slachtoffer door met opzet virussen te versturen is een vorm van *direct pesten*. Andere voorbeelden van direct pesten zijn het e-mailadres van het slachtoffer hacken en zijn of haar wachtwoord veranderen en de leerling uitschelden of bedreigen via e-mail, chat of sms. *Indirect pesten* kan tot uiting komen door gevoelige informatie over het slachtoffer via e-mail te verspreiden, de elektronische identiteit van het slachtoffer over te nemen door zich als die persoon voor te doen in chatboxen, beledigende of vernederende boodschappen over een persoon op een website of blog te plaatsen of een aparte website aan het slachtoffer te wijden, filmpjes of bewerkte foto's op het internet te publiceren ...

⁵ Vandebosch, H. e.a., (2006), Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen, studie in opdracht van het viWTA, Brussel

Ook bij cyberpesten onderscheiden we de pesters, de slachtoffers en de bijstaanders. De mogelijkheid tot anonimiteit op het internet blijkt er niet voor te zorgen dat de bijstaanders het gemakkelijker voor het slachtoffer gaan opnemen.

Uit onderzoek blijkt dat er een sterke band is tussen klassiek pesten en cyberpesten. Daders blijven daders, en slachtoffers blijven slachtoffers. Het lijkt m.a.w. niet zo te zijn dat slachtoffers van klassiek pesten via elektronische weg "wraak" nemen op de pestkoppen. Cyberpesten blijkt even ruim verspreid te zijn als de verschillende vormen van klassiek pesten. Ongeveer 60 % van de jongeren is in de drie maanden voor de bevraging minstens één keer het slachtoffer geweest van minstens één vorm van pesten. 50 % is tijdens die periode dader geweest van minstens één vorm van pesten en 75 % getuige. Toch worden deze pestpraktijken niet altijd in dezelfde mate als "pesten" opgevat door daders en slachtoffers. Of anders gesteld: bepaalde vormen van pesten vallen wel onder de definitie van pesten, maar worden niet als dusdanig door de betrokkenen aangevoeld. De hoge percentages moeten dan ook enigszins genuanceerd worden. De manier waarop deze praktijken worden geïnterpreteerd, hangt wellicht sterk af van de context (bv. wie was de dader: een vriend of een pestkop op de speelplaats?). Indien rechtstreeks aan de jongeren werd gevraagd of zij het slachtoffer of de dader zijn geweest van pesten via internet of gsm, dan zei 10 % zelf het slachtoffer te zijn geweest en 20 % gaf toe iemand anders gepest te hebben. 30 % meende getuige geweest te zijn van cyberpesten.

2.3 Steaming

Steaming kan beschouwd worden als het fenomeen waarbij een leerling worden afgeperst door medeleerlingen. Het kan beginnen bv. als een vorm van pesten, maar vaak escaleert het. De daders gaan steeds meer eisen van het slachtoffer. Er ontstaat een vicieuze cirkel die moeilijk te doorbreken is indien het slachtoffer niet bereid is om te spreken over zijn slachtofferschap.

Politie mensen, magistraten en welzijnswerkers benadrukken dat steaming niet te onderschatten is. Veel slachtoffers blijven getraumatiseerd achter. Daders die niet snel tot de orde worden geroepen, dreigen zelfs af te glijden naar zwaardere criminaliteit. Om die reden zal steaming in mindere mate schoolintern opgelost kunnen worden en zal het vaak noodzakelijk blijken de politie te betrekken.

2.3.1 Omschrijving

2.3.2 Juridische begripsafbakening

In het Strafwetboek komt het begrip of het fenomeen 'steaming' als dusdanig niet voor. Steaming zal meestal volgens het Strafwetboek gekwalificeerd worden als het misdrijf 'afpersing'. Vanuit sociologisch standpunt worden aan het fenomeen steaming wel specifieke kenmerken toegekend (zie verder punt 2.3.3).

- Afpersing wordt volgens artikel 470 van het Strafwetboek gedefinieerd als het misdrijf waarbij het slachtoffer met geweld of onder bedreiging daarvan wordt gedwongen geld, waarden, voorwerpen, schuldbrieven, biljetten, promessen, kwijtingen af te geven, hetzij een schuld aan te gaan of kwijt te schelden of een beschikking te maken.

Sommige feiten kunnen juridisch gekwalificeerd worden als diefstal met geweld in bende.

- Het plegen van steaming is een misdrijf. In de meest enge zin gaat steaming om een groepje jongeren dat rond een persoon gaat staan en hem zo bang maakt dat hij doet wat zij willen: materiële spullen afgeven, taken uitvoeren, anderen pesten...
- Jongeren en anderen die getuige zijn van steaming hebben ook een aantal verplichtingen:

- Enerzijds bepaalt art. 30 van het Wetboek strafvordering dat ieder die getuige is geweest van een aanslag, hetzij tegen de openbare veiligheid, hetzij op iemands leven of eigendom, verplicht daarvan bericht te geven aan de procureur des konings, hetzij van de plaats van de misdaad; hetzij van de plaats waar de verdachte gevonden kan worden. Het niet-melden van een dergelijk feit, wordt niet strafrechtelijk vervolgd of

gesanctioneerd. Er zijn hiervoor immers geen straffen voorzien. De verplichting opgelegd in dit artikel wordt bijgevolg beschouwd als een morele verplichting.⁶

- Anderzijds bepaalt art. 422 van het Strafwetboek dat hij die verzuimt hulp te verlenen aan iemand die in groot gevaar verkeert wel strafrechtelijk gesanctioneerd kan worden. Dit artikel verplicht elke burger om, in bepaalde omstandigheden en onder bepaalde voorwaarden, hulp te verlenen aan een persoon die in groot gevaar verkeert.⁷

2.3.3 **Maatschappelijke begripsafbakening⁸**

In wetenschappelijk onderzoek worden aan steaming de volgende 7 kenmerken toegekend:

- er zijn twee of meer daders betrokken waarvan minstens één minderjarige dader;
- de feiten spelen zich af op een “openbare” plaats zoals een speelplaats, een plein, een park of een straat;
- er is altijd sprake van (verbale) interactie tussen daders en slachtoffers;
- daders dreigen met geweld en/of gebruiken geweld;
- de daders eisen geld of iets anders van het slachtoffer (afpersing, zie eerder punt 2.3.2);
- het kan gaan om geweld dat wordt aangewend om dat wat men eist te verkrijgen (instrumenteel geweld) of om meer impulsieve vormen van geweld zoals geweld dat voortvloeit uit woede of dat gepleegd wordt als kick (excessief geweld);
- steaming kan voortvloeien uit pesterijen, maar dit is niet noodzakelijk het geval.

2.3.4 **Over daders, slachtoffers en bijstaanders**

- Slachtoffers worden getypeerd door de onderstaande kenmerken:

- ze voelen zich onzeker en hebben angst;
- ze hebben over het algemeen een laag zelfbeeld;
- ze denken dat het aan zichzelf ligt;
- ze trekken zich terug en vluchten;
- ze zwijgen en durven niet aangeven wat hen is overkomen;
- ...

- De daders zijn meestal:

- jongens tussen tien en twintig jaar oud;
- onzeker en zwak;
- sociaal niet vaardig;
- materialistisch;
- afwijzend t.o.v. volwassenen, wetten of afspraken.

⁶ Mededeling van 14 februari 2008 betreffende “Enkele deontologische en juridische aspecten van leerlingenbegeleiding” (M-VVKSO-2008-019), punt 3.2.

⁷ Mededeling van 14 februari 2008 betreffende “Enkele deontologische en juridische aspecten van leerlingenbegeleiding” (M-VVKSO-2008-019), punt 3.1.

⁸ Welwijs van 2001 jaargang 12 nr 2, *Steaming : jongerengroepsgeweld in groepsverband*. Groenen en Van Welzenis, 1999 p.10

Vaak minimaliseren de daders ook hun daden. Ze zijn zo gedreven door hun drang naar macht en het uiten van hun agressie dat elke vorm van mededogen met het slachtoffer verdwijnt. Daders nestelen zich in hun rol en dreigen er nog met moeite uit te geraken. Ze creëren een imago waarmee ze aanzien willen verwerven bij andere jongeren.

- Net als bij pesten (zie ook punt 2.1) zijn soms ook andere leerlingen op de hoogte van de steaming. Ze worden bijstaander genoemd. Helaas zwijgen zij vaak uit angst om zelf slachtoffer te worden. Sommige bijstaanders kunnen omschreven worden als “meeloper-dader”. Dit doen ze om zichzelf veilig te stellen binnen de groep. Zij zijn liever dader dan slachtoffer.

Het algemene preventiebeleid (zie verder punt 3) dat door een school wordt uitgebouwd, kan ook steaming minstens bespreekbaar maken.

3 Preventie

3.1 Het opvoedingsproject

Het eigen opvoedingsproject van de school kan ruimte bieden om 'pesten' bespreekbaar te stellen. In de 'dialogue met de leerling' komt de communicatie tussen alle partners van het schoolgebeuren aan bod. Pesten is op zijn minst een grote communicatiestoornis. Het communiceren van leerlingen onderling, met respect voor het anders zijn van de andere, behoort tot een eigentijdse opdracht van de katholieke school. Op deze manier bouwen alle betrokkenen samen aan de school.

In het schoolreglement kan ook een leefregel ingeschreven worden waarbij aandacht wordt geschonken aan de preventie van pesten (zie verder punt 3.2.3).

3.2 Pestpreventie als onderdeel van het zorgbeleid van de school

3.2.1 Uitgangspunten

Pestpreventie zal steeds kaderen binnen het globale zorgbeleid van de school en de scholengemeenschap. In onze visietekst op zorg⁹ vindt u in dit verband de volgende uitgangspunten.

- Elke individuele leerkracht zal samen met de leerlingen streven naar een klasklimaat waarin iedereen zich thuis voelt. Elke leerkracht tracht een vertrouwensband op te bouwen met de leerlingen. Dit geldt bij uitstek voor de klasleraar.
- De begeleidende klassenraad en een zorgwerkgroep of cel leerlingenbegeleiding zullen steeds het welbevinden van alle leerlingen voor ogen hebben. Hier kunnen ook de nodige afspraken gemaakt worden over de preventie en aanpak van pesten.
- Een participatieve schoolcultuur maakt expliciet deel uit van het bredere zorgbeleid. M.b.t. pesten betekent dit bijvoorbeeld dat leerkrachten, ouders en leerlingen de kans krijgen om het antipestbeleid van de school mee vorm te geven.¹⁰ Ook de CLB-medewerker kan hiertoe bijdragen.
- Het algemene schoolklimaat zal mee bepalen in welke mate pestgedrag zich (niet) kan ontwikkelen. In scholen waar leerlingen als volwaardige partners worden gezien, waar ze zich goed voelen en waar ze een goede band

⁹ Mededeling van 28 juni 2012 betreffende “Visie op zorg voor de leerlingen in het secundair onderwijs” (M-VVKSO-2012-028).

¹⁰ De participatieve schoolcultuur wordt verder uitgewerkt in de volgende Mededelingen:

- Mededeling van 22 juni 2005 betreffende “Leerlingenparticipatie – visie en suggesties voor een schooleigen invulling” (M-VVKSO-2005-075).
- Mededeling van 1 december 2006 betreffende “Ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie. Visie en suggesties voor een schooleigen invulling” (M-VVKSO-2006-135).

hebben met de leerkrachten, zullen er minder pestproblemen zijn. Dit is ook het geval wanneer speeltijden en middagpauzes op een zinvolle manier worden ingevuld (bv. muziek, sport, andere hobby's) zodat er weinig momenten zijn waarop de leerlingen zich (kunnen) vervelen.

- De scholen van de scholengemeenschap kunnen samen een antipestbeleid uitwerken of hun ervaringen met de preventie en aanpak van pesten uitwisselen.

3.2.2 Preventiestrategie

Om pestgedrag te vermijden, kan de school er expliciet voor kiezen om een uitgebreide preventiestrategie uit te tekenen. Dergelijke strategie kan bestaan uit verschillende fasen. Hieronder doen we een suggestie. Dit is slechts één mogelijkheid. De school kan er ook voor kiezen om de preventie van pesten kleinschaliger aan te pakken. Uit wat volgt, kunnen dan bijvoorbeeld een aantal aandachtspunten gedistilleerd worden. Bovendien start geen enkele school vanaf nul en hebben de meeste scholen de afgelopen jaren al heel wat initiatieven genomen.

- *Fase 1: analyse van de beginsituatie:* in een eerste stap kan de school de eigen situatie kort analyseren door een aantal vragen te stellen. In welke mate wordt de school geconfronteerd met pestproblemen? Heeft men hierop een realistisch zicht? Welke maatregelen worden reeds genomen? Wat kan verbeterd worden? Wie wordt hierbij betrokken? Om hier echt werk van te maken, is het wenselijk om een werkgroep op te starten die een antwoord formuleert op deze vragen. Naast de directie kunnen ook personeelsleden, ouders, leerlingen en het CLB hiervan deel uitmaken.
- *Fase 2: sensibiliseren van personeelsleden, leerlingen en ouders:*
 - Aangezien leerkrachten per week meestal slechts een beperkt aantal uren in dezelfde klas lesgeven en het toezicht versnipperd is, is het in het secundair onderwijs niet altijd makkelijk om snel signalen op te vangen. Bovendien vindt het pesten zelden voor de neus van de leerkrachten plaats. De leerkrachten kunnen gestimuleerd worden om hier toch de nodige aandacht voor te hebben. De school voorziet ook in voldoende toezicht op de speelplaats, in de eetzaal en tijdens schooluitstappen.
 - Ook aan de andere personeelsleden kan expliciet gevraagd worden om oog te hebben voor signalen van pesterijen. We denken hierbij zowel aan het ondersteunend als aan het technisch personeel. Een eenvoudig voorbeeld is dat het onderhoudspersoneel, indien het bij het schoonmaken van de klaslokalen stoot op zaken die kunnen wijzen op een pestprobleem, dit best meteen aan de directeur meldt. Hetzelfde geldt voor het personeel dat toezicht houdt tijdens de pauzes.
 - Alle leerlingen krijgen de duidelijke boodschap dat pesten niet kan. Voor de slachtoffers is dit een belangrijk signaal. Als zij gepest worden, zullen zij minder snel het gevoel hebben dat het allemaal hun eigen fout is. Aan de leerlingen wordt ook best het signaal gegeven dat de school van de leerlingen verwacht dat zij pestgedrag signaleren wanneer zij er getuige van zijn.
In de lagere leerjaren kan samen met de leerlingen een klasreglement opgesteld worden met een aantal positieve bepalingen.
 - De ouders krijgen de boodschap dat zij pestgedrag best zo snel mogelijk aan de school signaleren. De school stelt duidelijk hoe en aan wie dit best gebeurt. Dit betekent niet dat zij ook automatisch gelijk hebben en gelijk krijgen. Op basis van signalen van de gepeste leerling is het niet altijd eenvoudig om onmiddellijk zicht te hebben op de ware toedracht. Door het voorval verder te onderzoeken en de ouders verder te informeren over de maatregelen die werden genomen, is het voor de ouders duidelijk dat zij ernstig worden genomen.
- *Fase 3: vorming van leerkrachten, leerlingen en ouders:* leerkrachten, leerlingen en ouders kunnen verschillende vormingen volgen (zie punt 8). In het kader van de preventie van pesten, zullen deze vormingen zich eerder richten tot het werken aan een goed schoolklimaat en het welbevinden van de leerlingen. Leerlingen kunnen een training volgen over communicatieve vaardigheden. Daarnaast bestaan er ook vormingen die zich specifiek richten op de aanpak van pesten.

3.2.3 Concrete afspraken over de aanpak van pesten

Een preventiestrategie mondt uit in concrete afspraken over de aanpak van pesten. We kaderen dit uitdrukkelijk in de preventie van pesten omdat we menen dat concrete afspraken over pesten al een aantal pestproblemen kunnen

voorkomen, op voorwaarde dat ze vooraf duidelijk worden meegedeeld aan leerkrachten, ouders en leerlingen. Het schoolreglement is hiervoor een geschikt instrument indien dit grondig wordt toegelicht, bijvoorbeeld door de klasleraar bij aanvang van het schooljaar.¹¹

Bovendien verhogen duidelijke afspraken de kans op een efficiënte aanpak indien zich toch een pestprobleem voordoet. Hieronder geven we enkele voorbeelden van elementen die deel uitmaken van concrete afspraken. Andere afspraken zullen afhangen van de concrete invulling door de school (zie punt 4).

- Aan de verschillende betrokkenen wordt duidelijk gecommuniceerd dat pestproblemen steeds bespreekbaar zijn. Dit is niet evident omdat gepeste leerlingen heel wat drempels moeten overwinnen om iemand aan te spreken over hun pestprobleem: ze schamen zich voor wat ze meemaken, ze zijn bang dat het hun eigen schuld is, ze vrezen wraakacties ...
- Signalen van medeleerlingen, gepeste leerlingen of van hun ouders worden altijd ernstig genomen. Een goede opvolging door de school zal als neveneffect hebben dat ouders en leerlingen eerst contact opnemen met de school i.p.v. zelf onmiddellijk een externe instantie in te schakelen. Indien er een duidelijke link is met de school is het aangewezen dat er in eerste instantie binnen de school naar een oplossing wordt gezocht. Pas indien dit niet mogelijk blijkt en/of het pesten extreme of criminele vormen aanneemt, zijn verdere stappen wenselijk.
- Voor de gepeste leerling moet het duidelijk zijn tot wie hij zich kan richten als hij slachtoffer is van pesten. Aangezien slechts de helft van de leerlingen die gepest worden, dit aan iemand vertelt, is een laagdrempelig aanbod cruciaal. Een leerkracht, de klasleraar, leerlingenbegeleider, (adjunct-)directeur of CLB-medewerker kunnen deze rol op zich nemen. Indien we verder in de tekst spreken over 'de begeleider', dan bedoelen we één van deze personen, afhankelijk van de concrete uitwerking in de school.
- Daarnaast wordt aan de leerlingen uitdrukkelijk meegedeeld dat het schoolpersoneel bij pesterijen onmiddellijk zal tussenkomen en er samen met de leerlingen naar een oplossing zal worden gezocht. Indien nodig zal het orde- en tuchtreglement worden toegepast.

3.3 Preventie van cyberpesten

3.3.1 *Netiquette*

Hierboven stelden we reeds dat computers en het internet heel wat kansen bieden, maar dat er ook nadelen aan verbonden zijn. Aangezien de computerkennis van de ouders vaak ontoereikend is en er binnen elke school op dit vlak wel enige expertise aanwezig is, kan de school ervoor kiezen om hier werk van te maken. Zelf vindt 90 % van de jongeren dat hun leerkracht informatica veel weet over het internet. Leerkrachten informatica of de ICT-coördinator kunnen leerlingen daarom niet alleen op de hoogte brengen van de technische mogelijkheden van computer en internet, maar hen ook wijzen op de gevaren en risico's en op het belang van cyberetiquette of netiquette (= gedragscode voor het gebruik van e-mail en internet). Ook in het computerklasreglement kan hiernaar verwezen worden.

Tijdens de lessen informatica, maar eigenlijk ook tijdens bijna alle andere lessen, kan de preventie van cyberpesten ook in een niet-problematische context gesitueerd worden. Wat vinden de leerlingen hiervan? Waar ligt voor hen de grens? Hoe ervaren zij dit? Vinden zij dat hierover afspraken moeten gemaakt worden? Door interesse te tonen voor wat leerlingen doen op het internet komt de leerkracht te weten wat hen bezighoudt. Dit is nuttige informatie bij mogelijke problemen.

Begin oktober 2007 ontvingen alle scholen de informatiebrochure "Veilig Online. Tips voor veilig ICT-gebruik op school" van het departement Onderwijs. De brochure is bedoeld voor leerkrachten, directies en ICT-coördinatoren en wil scholen ondersteunen in hun opdracht om leerlingen veilig met ICT te leren omgaan. Naast algemene informatie bevat hij concrete tips, lesmateriaal en praktische richtlijnen. De publicatie bevat ook een cd-rom met lesmateriaal van diverse organisaties, een aantal technische en informatieve materialen en verschillende lespakketten (o.a. over digitale identiteit, cyberpesten ...). Scholen vinden er ook een uitgebreide checklist "Is mijn school cybersafe?" en

¹¹ Mededeling van 23 maart 2012 betreffende "Het schoolreglement in het gewoon voltijds secundair onderwijs" (M-VVKSO-2012-013)

een voorbeeldprotocol tussen school en leerlingen over gebruik van ICT-faciliteiten. De brochure kan gratis bijbesteld worden.

De volgende websites besteden o.a. aandacht aan deze netiquette:

- www.ond.vlaanderen.be/ict/ondersteuning/veiligICT/: de gids “Klikvast, ook op de informatiesnelweg” is de voorloper van de publicatie “Veilig Online. Tips voor veilig ICT-gebruik op school”. De gids is nog steeds online en richt zich tot leerkrachten, directies en ICT-coördinatoren. Hij biedt informatie, concrete tips en richtlijnen over veilig ICT-gebruik.
- www.clicksafe.be: de website is een initiatief van Child Focus en heeft als doel om ouders en leerkrachten in te lichten over de potentiële risico's in verband met het internet en het chatten en om aan kinderen en adolescenten adviezen te geven om te vermijden dat zij slachtoffers van twijfelachtige praktijken kunnen worden. Ouders en leerkrachten krijgen ook tips en hints over hoe met het internet kan omgegaan worden.
- www.saferinternet.be: het doel van de website is de bevordering van de veilige toegang van minderjarigen tot de nieuwe informatietechnologieën. De website bundelt een aantal teksten over cyberhate, cyberpesten, commerciële en seksuele misbruiken op het internet, virussen ...
- www.mijnkindonline.nl: deze Nederlandse website richt zich o.a. tot leerkrachten en gaat in op de volgende vragen: Wat moeten leerkrachten weten? Wat kunnen leerkrachten hun leerlingen bijbrengen? Wat wil de school met internet? Daarnaast verwijst de website naar andere sites, naar literatuur en naar praktisch materiaal voor leerkrachten.

De volgende richtlijnen zijn voorbeelden van netiquette:

- Wees voorzichtig met het doorgeven van erg persoonlijke gegevens en foto's via het internet, ook aan vrienden. Vanaf het moment dat de andere over deze informatie beschikt, heb je er helemaal geen controle meer over en kan de informatie op grote schaal verspreid worden.
- Geef je wachtwoord nooit door. Gebruik ook geen voor de hand liggende wachtwoorden (bv. de naam van je vriend of vriendin, van je huisdier) en verander regelmatig van wachtwoord.
- Installeer recente anti-virusprogramma's op je computer en update deze regelmatig.
- Denk na over wat je schrijft. Wat jij grappig vindt, komt niet altijd als een grap over en kan zelfs kwetsend overkomen. Het gebruik van emoticons zoals “;-)” kan helpen duidelijk maken dat iets als een grap bedoeld is.
- Heel wat zaken die dagelijkse kost zijn, zijn strafbaar (bv. foto's publiceren op het internet zonder toestemming van de persoon in kwestie, zich voordoen als iemand anders ...).

3.3.2 Publiceren van foto's en filmopnamen op het internet

Verschillende scholen worden geconfronteerd met leerlingen die tijdens de lessen film-, foto- of geluidsopnames maken om deze vervolgens op een website te plaatsen. Scholen vragen zich daarbij af of het een goed idee is om dergelijke praktijken via het schoolreglement te verbieden.

Men kan zich echter de vraag stellen of een expliciete bepaling in het schoolreglement wel echt noodzakelijk is. Om te fotograferen of te filmen op een privé-terrein of in een privé-gebouw heeft men immers altijd de toestemming van de eigenaar nodig. Dit is opgenomen in de algemene wetgeving. Bovendien is het niet toegestaan foto's te nemen of te publiceren van personen die herkenbaar zijn weergegeven.¹² Volgens de bepalingen van de Auteurswet¹³ heeft men voor de publicatie van foto's van leerkrachten of leerlingen de toestemming nodig van:

- de maker van de foto (art. 1, § 1 Auteurswet);
- de geportretteerde(n) (art. 10 Auteurswet).

¹² Mededeling van 13 december 2004 betreffende “Enkele vaak gestelde vragen met betrekking tot de persoonlijke levenssfeer op school (M-VVKSO-2004-107), punt 8.

¹³ Wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten.

Anderzijds kan een bepaling in het schoolreglement over de regelgeving ter zake een ontradend effect hebben en op deze manier deel uitmaken van de preventiestrategie van de school. Dit kan bijvoorbeeld als volgt:

"Zoals op alle privé-domeinen is het op onze school niet toegestaan – op welke wijze dan ook – foto's te nemen of filmopnamen te maken zonder voorafgaande toestemming van [...]. Volgens de Auteurswet mag je foto's of filmopnamen waarop medeleerlingen, personeelsleden van de school of andere personen herkenbaar weergegeven zijn, niet publiceren tenzij je uitdrukkelijk de toestemming hebt van alle betrokkenen."

Alleszins is een dergelijke expliciete bepaling niet vereist om leerlingen die andere leerlingen (of leerkrachten) pesten door filmpjes te bewerken en zo op het internet te plaatsen, te kunnen sanctioneren op basis van het orde- en tuchtreglement indien de feiten zeer ernstig zijn.

4 Aanpak van pesten

Algemeen gesteld zal de aanpak van pesten steeds kaderen binnen het beleid dat de school voert m.b.t. de aanpak van conflicten en vormen van geweld. Ook op het niveau van de scholengemeenschap kunnen hierover afspraken gemaakt worden. Specifiek voor pesten vormt de *begeleiding* van het slachtoffer, de pesters en bijstaanders steeds het uitgangspunt. Het belangrijkste argument om bij een pestprobleem niet onmiddellijk te *sanctioneren*, is dat een harde aanpak het probleem meestal niet oplost. Een leerling die pest en die hiervoor gestraft wordt, zal niet stoppen met pesten. Integendeel, de kans bestaat dat pesters die worden gestraft, wraak nemen en hun slachtoffer nog geniepiger gaan aanpakken. Ze zullen het slachtoffer nog meer onder druk zetten om de pesterijen te verzwijgen. Dit heeft tot gevolg dat veel leerlingen niet durven vertellen dat ze worden gepest en dat getuigen zwijgen uit angst om zelf een slachtoffer te worden.

De klemtoon in deze paragraaf ligt dan ook op de begeleiding van het pestprobleem. Hieronder schetsen we verschillende begeleidingsmethoden die vrij frequent worden toegepast wanneer een school geconfronteerd wordt met pesten of andere vormen van geweld. De methode die we in punt 4.1 omschrijven, is eerder klassiek en goed gekend door de scholen. Peer mediation (punt 4.2) en de No Blame-aanpak (punt 4.3) zijn voorbeelden van specifieke methoden die de laatste jaren opgang maken. Bij elke methode is het belangrijk om de pestproblematiek achteraf te blijven opvolgen en er niet te snel vanuit te gaan dat het probleem volledig van de baan is. Concreet kan de school na een tijd bij de verschillende betrokkenen (pester, slachtoffer, ouders van pester en slachtoffer) informeren naar de stand van zaken.

Elke methode heeft als uitgangspunt dat straffen in eerste instantie niet de beste oplossing is en dat pesten best in een zo vroeg mogelijk stadium wordt aangepakt. Wij doen hier geen uitspraak over de zinvolheid en efficiëntie van de verschillende methoden. Veel zal ook afhangen van de schoolcultuur en de problemen waarmee de school geconfronteerd wordt. Wat vaststaat, is dat het van de school de nodige inspanningen en energie vraagt om deze methoden correct toe te passen. In punt 6 verwijzen we naar organisaties die hierover vormingen aanbieden.

In de volgende paragrafen verwijzen we verschillende keren naar de "begeleider". Afhankelijk van de concrete situatie en het beleid dat de school ter zake voert, zal dit in de meeste gevallen de klasleraar, de leerlingenbegeleider of een lid van het directieteam zijn.

4.1 Individuele gesprekken met de betrokkenen

4.1.1 Gesprek met het slachtoffer

Het uitgangspunt dat signalen van leerlingen en ouders steeds ernstig worden genomen, betekent dat de nodige zorg wordt besteed aan de opvang van het slachtoffer. In de eerste plaats moet de leerling veiligheid en vertrouwen voelen zodat hij in alle rust zijn verhaal kan doen. Nadat hij zijn verhaal heeft gedaan, kan gepolst worden naar andere feiten. De ervaring leert dat er zelden één feit is, maar dat het gaat om een kluwen van ongewenst gedrag.

Samen met de leerling kan het pestprobleem geanalyseerd worden en kan gezocht worden naar oplossingen. Waarom denkt de leerling dat hij gepest wordt? Wat kan hieraan gedaan worden? Hoe heeft hij op de pesterijen gereageerd en hoe kan hij best in de toekomst reageren? Wat verwacht de leerling van de begeleider? Is het nodig dat het

slachtoffer extra begeleid wordt binnen de school, door de CLB-medewerker of door een externe instantie (bv. sociale vaardigheidstraining, werken aan weerbaarheid en assertiviteit)? Eventuele begeleiding mag echter nooit als verontschuldiging dienen voor het gedrag van de pester en bij het slachtoffer zelf de indruk wekken dat het toch zijn eigen schuld is.

Door samen naar oplossingen te zoeken en waardering te tonen voor de ideeën van de leerling, kan het zelfvertrouwen van de leerling al een duwtje krijgen. Indien de begeleider zelf alles in handen neemt en zegt hoe de leerling in een bepaalde situatie best reageert, wordt integendeel de boodschap gegeven dat de leerling dit zelf niet kan bedenken. Een andere manier om aan het zelfvertrouwen van de leerling te werken, is om hem extra te wijzen op de zaken waar hij goed in is. Slachtoffers van pesterijen hebben hier extra nood aan. Daarnaast is het voor sommige slachtoffers een opluchting om de boodschap te krijgen dat ze lang niet de enige zijn die gepest worden.

4.1.2 *Gesprek met de pester*

Er wordt zo kort mogelijk op de bal gespeeld. Elke pester wordt afzonderlijk geconfronteerd met zijn gedrag en er wordt duidelijk aangegeven dat dit niet kan. De leerling wordt aangesproken op concreet gedrag dat men zoveel mogelijk zelf geobserveerd heeft. Het slachtoffer moet zo weinig mogelijk overkomen als de 'zwakkeling' die zichzelf niet kan verdedigen en dan maar de hulp van de begeleider inroept. Omdat pesten vaak in het geniep gebeurt, zal dit niet altijd mogelijk zijn. Door te focussen op het gedrag van de pester en niet op zijn persoon, wordt de pester zelf minder gekwetst of gekleineerd. Hoe beter de band tussen de begeleider en de pestkop, hoe meer kans op succes.

De pester wordt in eerste instantie niet gestraft. Tijdens het gesprek kan samen met hem zijn gedrag geanalyseerd worden. In een aantal gevallen kan de pester de gevolgen van zijn gedrag perfect inschatten, maar het is even goed mogelijk dat hij niet beseft welke impact zijn gedrag wel heeft. Door in te spelen op zijn inlevingsvermogen (Hoe zou jij reageren indien dit jou zou overkomen?) zullen sommigen begrijpen dat ze te ver zijn gegaan. Bij andere pesters zal dit echter weinig indruk maken.

Samen met de pester kan ook gezocht worden naar redenen voor zijn gedrag. Mogelijk moet ook hij verder begeleid worden. Op het einde van het gesprek worden een aantal afspraken gemaakt over zijn gedrag en over mogelijke maatregelen indien hij de afspraken niet nakomt. De begeleider blijft de zaak opvolgen. Als het probleem opgelost is, kan de begeleider hiervoor zijn waardering uitdrukken.

4.1.3 *Gesprek met slachtoffer én pester?*

Sommigen zijn van mening dat het slachtoffer en de pester best met elkaar geconfronteerd worden. Op deze manier kunnen ze samen tot een oplossing proberen te komen, die bv. op papier kan gezet worden. Anderen zijn van mening dat een confrontatie tussen slachtoffer en pester net moet vermeden worden. Dit zou traumatiserend werken voor het slachtoffer. De laatste jaren groeit er consensus dat een gezamenlijk gesprek te verkiezen is mits dit goed begeleid wordt.

4.1.4 *Gesprek met de ouders van het slachtoffer*¹⁴

Ouders die op school melden dat hun kind gepest wordt, reageren vaak vrij emotioneel en verwachten een snelle tussenkomst. Een goede gesprekstechniek is om de ouders rustig de tijd te geven om hun verhaal te laten doen en actief te luisteren:

¹⁴ In punt 3.3.2 van de Mededeling van 1 december 2006 betreffende "Ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie. Visie en suggesties voor een schooleigen invulling" (M-VVKSO-2006-135) gaan we uitgebreider in op het voeren van gesprekken met ouders.

- Indien de school onvoldoende zicht heeft op de situatie, kan samen met de ouders bekeken worden hoe de school hier een beter zicht op kan krijgen. Dit kan bijvoorbeeld door het personeel de opdracht te geven om de betrokken leerlingen de daaropvolgende dagen en weken extra in de gaten zal houden.¹⁵ De ouders kunnen ook al geïnformeerd worden over de wijze waarop de school pestproblemen aanpakt.
- Indien het probleem voldoende duidelijk is, kunnen samen met de ouders afspraken gemaakt worden over de aanpak van het pestprobleem. Ook dan is het belangrijk om de ouders blijvend te informeren. Mogelijk kunnen de ouders ook zelf een bijdrage leveren.

Indien ouders het pestprobleem niet zelf signaleren, neemt de school best zo snel mogelijk contact met hen op om hen hierover te informeren. Het slachtoffer is hiervan best vooraf op de hoogte. Dit betekent niet dat het nodig is om de ouders bij elk conflict tussen leerlingen te verwittigen. In punt 2.1 van deze tekst hebben we pesten echter zo gedefinieerd dat er altijd sprake is van een ernstig probleem.

4.1.5 Gesprek met de ouders van de pester

Voor de ouders van de pester geldt hetzelfde als voor de ouders van het slachtoffer. Het is niet nodig om hen bij elk incident uit te nodigen voor een gesprek, maar bij een ernstig pestprobleem kan dit wel aangewezen zijn. Tijdens dit gesprek worden zij best zo concreet mogelijk geïnformeerd over wat er gebeurd is. Daarbij wordt beklemtoond dat de school het kind als persoon niet afwijst en ook geen oordeel velt over de deskundigheid van de ouders als opvoeders, maar dat het gaat over het concrete pestgedrag van de leerling.

Vooraf kan nagedacht worden op welke manier ingegaan wordt op de reactie van de ouders. Sommigen zullen verast en ontgoocheld reageren, maar dadelijk begrip tonen. Anderen zullen niet akkoord gaan met de analyse van de school en het pestprobleem minimaliseren.

In een volgende stap krijgen de ouders uitleg over de concrete stappen die de school zal zetten. In de meeste gevallen zal daarbij de begeleiding van de pester voorop staan en zal er pas in tweede instantie gesanctioneerd worden. Samen kan nagegaan worden welke rol de ouders kunnen spelen. Een actieve betrokkenheid kan er bijvoorbeeld toe leiden dat het pestprobleem echt ophoudt, en zich niet verplaatst naar het leven buiten de school.

4.2 Peer mediation

Peer mediation (of leerlingbemiddeling) is een methodiek die als doel heeft om conflicten tussen leerlingen in een vroeg stadium te ontdekken en ze zo snel mogelijk op te lossen. Ruzies, bedreigingen, pestproblemen zijn voorbeelden van conflicten. Indien de conflicten zich niet meer in een vroeg stadium bevinden en/of al zeer ernstige vormen aannemen, is peer mediation niet aangewezen.

Het uitgangspunt van peer mediation is dat jongeren de conflicten van hun leeftijdsgenoten beter begrijpen dan volwassenen: ze spreken elkaars taal en begrijpen goed wat er in de ander omgaat. De leerlingen die bemiddelen (de bemiddelaars) worden begeleid door de leerlingenbegeleider, adjunct-directeur of directeur. In de literatuur spreekt men in deze context over de 'interne coördinator'.

De leerlingen zoeken samen naar een oplossing voor een conflict, met de hulp van twee gelijken (of peers) die optreden als bemiddelaars. Voorwaarde is dat zowel de pesters als het slachtoffer bereid zijn om aan de bemiddelings sessie(s) deel te nemen. Tijdens de bemiddelingsfase nemen de school en de ouders geen sanctionerende maatregelen.

¹⁵ De school kan daarnaast ook nog een aantal andere afspraken maken met de ouders:

- Na één of meerdere weken zullen de ouders geïnformeerd worden over een stand van zaken.
- De ouders melden nieuwe signalen of gebeurtenissen onmiddellijk aan de school.
- De gepeste leerling wordt geïnformeerd over de gemaakte afspraken en weet bij wie hij terecht kan bij nieuwe feiten.

Een bemiddelingssessie volgt een vast stramien waarbij gestart wordt met een kennismaking en het uitleggen van de spelregels. Vervolgens kunnen beide partijen hun verhaal doen en wordt er samen gezocht naar oplossingen. Een sessie wordt afgesloten met het vastleggen van een oplossing in een schriftelijke overeenkomst. In de loop van het schooljaar wordt geregeld gekeken of het conflict daadwerkelijk opgelost is. Een bemiddelingssessie duurt niet langer dan 15 minuten. Bij grotere problemen kunnen meerdere sessies gehouden worden.

In de literatuur en tijdens de vormingen die scholen in dit verband kunnen volgen, zijn de bemiddelaars gebonden aan de zwijgplicht en mogen ze enkel de interne coördinator inlichten over de inhoud en het verloop van de gesprekken. We vinden het belangrijk om hierbij een kanttekening te plaatsen. Enerzijds is het logisch dat bv. de medeleerlingen niet geïnformeerd worden over de inhoud van het gesprek. Anderzijds zal het in verschillende gevallen niet wenselijk zijn dat de informatie bij de bemiddelende leerlingen en de interne coördinator blijft. In bepaalde omstandigheden kan het immers aangewezen zijn om vertrouwelijke gegevens toch aan derden mee te delen, bijvoorbeeld om andere of grotere problemen te vermijden. Daarom is het aangewezen om van bij het begin duidelijk te stellen dat de directie het recht heeft om te weten wat er tijdens de bemiddelingssessies besproken en beslist werd. Samen met de leerlingen en de interne coördinator kan er vervolgens bekeken worden of het wenselijk is om de CLB-medewerker, de klasleraar en/of de andere leden van de begeleidende klassenraad te informeren. Het is belangrijk dat de betrokken leerlingen vóór aanvang van de bemiddeling op de hoogte zijn van de afspraken die de school hierover heeft gemaakt.

Vooraleer leerlingen als bemiddelaars aan de slag kunnen, moeten ze hiertoe een vorming volgen. Nadien worden ze begeleid door de interne coördinator die in dit verband ook een opleiding kan volgen. Ook na het volgen van een vorming moet het duidelijk zijn dat deze leerlingen geen kleine psychologen mogen zijn, maar in de eerste plaats leeftijdsgenoten en ervaringsdeskundigen. Ze kunnen hun medeleerlingen ondersteunen, maar kunnen nooit in de plaats komen van de hulpverlening.

4.3 No Blame

De No Blame-aanpak is een niet-bestrafende en probleemoplossende strategie waarbij de pesters, het slachtoffer en de toeschouwers worden betrokken bij het zoeken naar een oplossing. Het is geen alternatieve sanctie, maar een vorm van begeleiding. De methode is gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- Pesten als 'abnormaal' of 'door en door slecht' beschouwen, helpt niemand een stap verder. De pester moet de kans krijgen te erkennen dat er een probleem is, hij moet hulp krijgen om te beseffen welke pijn hij teweegbrengt en hij moet ervaren dat elk initiatief om zich anders te gedragen wordt geapprecieerd. Dit kan enkel bereikt worden als de pester op basis van vertrouwen benaderd wordt.
- Soms handelt een pester alleen, maar meestal is er sprake van een groepje pesters en bijstaanders. Het is de groep die het pesten ondersteunt en toelaat en die de macht heeft om het pesten te melden en te veroordelen. Als een pester geen steun meer krijgt van de groep, zal zijn gedrag minder interessant worden.
- Alle betrokkenen moeten leren om zich in te leven in de gevoelens van anderen.
- Wanneer leerlingen actief bij de aanpak betrokken worden, ontstaat er een sfeer die veel positiever is dan bij bestrafende methodes.

De No Blame-aanpak bestaat uit een zevenstappenplan:

- Stap 1: gesprek tussen de begeleider het slachtoffer: tijdens dit gesprek wordt het slachtoffer vooral aangemoedigd om over zijn gevoelens te praten. Toch is het ook belangrijk om te weten wie bij het pesten betrokken is. Om zijn vertrouwen te winnen, is het belangrijk dat de gepeste het proces goed begrijpt en weet dat het doel is dat het pesten stopt. Het feit dat de pesters niet gestraft worden, werkt vaak geruststellend.
- Stap 2: de betrokkenen (pesters, bijstaanders en enkele andere 'eerder behulpzame' leerlingen) worden samengebracht: een groepje van 6 tot 8 leerlingen blijkt in de praktijk het meest werkzaam.
- Stap 3: het probleem wordt uitgelegd: de begeleider vertelt aan het groepje hoe het slachtoffer zich voelt. Op geen enkel moment worden details of feiten besproken en er worden geen beschuldigingen geuit.
- Stap 4: de verantwoordelijkheid wordt gedeeld: de begeleider stelt uitdrukkelijk dat niemand zal worden gestraft. Hij maakt enkel duidelijk dat er een gedeelde verantwoordelijkheid is om het slachtoffer te helpen om zich weer gelukkig en veilig te voelen. De groep is bijeengeroepen om het probleem op te lossen.

- Stap 5: de groep formuleert voorstellen: elk lid van de groep wordt aangemoedigd om een voorstel te bedenken, een klein of groot engagement waardoor het slachtoffer zich misschien beter kan voelen. Alle ideeën moeten van de leerlingen komen. De begeleider reageert enkel positief en ondersteunend.
- Stap 6: de groep gaat aan de slag: de bijeenkomst wordt afgesloten door de verantwoordelijkheid voor het oplossen van het probleem bij de groep te leggen. Er wordt een nieuw moment afgesproken om opnieuw samen te komen en te kijken hoe het loopt.
- Stap 7: een gesprek met elke jongere apart: ongeveer een week later nodigt de begeleider het slachtoffer en alle groepsleden apart uit voor een gesprek. Iedereen mag vanuit zijn eigen beleving vertellen hoe de week verlopen is. Zo kan de begeleider het probleem en hopelijk de oplossing van nabij volgen. Het belangrijkste is om na te gaan of het pesten gestopt is en het slachtoffer zich beter voelt. Indien dat niet het geval is, wordt een nieuwe groepsbijeenkomst georganiseerd.

4.4 Orde- en tuchtmaatregelen

In de inleiding van dit punt beklemtoonden we al dat de begeleiding van pesters, gepeste en bijstaanders steeds het uitgangspunt vormt. Pas indien de pesters hieraan niet willen meewerken, de begeleidingsinitiatieven van de school weinig resultaat opleveren of de feiten zeer ernstig zijn, zal de school sanctionerend optreden op basis van het orde- en tuchtreglement.¹⁶

De concrete invulling van het orde- en tuchtreglement verschilt van school tot school. Indien herstelgericht groeps-overleg (hergo) deel uitmaakt van het schoolreglement, kan dit overleg in het kader van een ernstig pestprobleem toegepast worden. Herstelgericht groepsoverleg vertoont een aantal gelijkenissen met de No Blame-aanpak. Het uitgangspunt is echter totaal verschillend. Terwijl de No Blame-aanpak een vorm van begeleiding is, is herstelgericht groepsoverleg een voorbeeld van een alternatieve sanctie waarbij de dader de kans krijgt om de schade (gedeeltelijk) te herstellen door in overleg naar oplossingen te zoeken.

Pesterijen tussen leerlingen spelen zich niet noodzakelijk allemaal op school af. Vooral bij cyberpesten is de kans groot dat de pesterijen 's avonds of tijdens het weekend plaatsvinden, waardoor de vraag naar de link met de school zich opdringt. Die band is er bijvoorbeeld indien tijdens het (cyber)pesten wordt verwezen naar het schoolleven. Indien de feiten helemaal geen verband houden met de school, kunnen leerlingen hiervoor in principe niet gestraft worden. In de meeste gevallen zal het (cyber)pesten echter niet aan de schoolpoort stoppen en vinden de pesterijen ook binnen de schoolcontext plaats. De feiten die geen verband houden met de school, kunnen het dossier van de pester wel verzwaren wanneer een ordemaatregel overwogen wordt of een tuchtprocedure wordt opgestart.

¹⁶ In punt 4.1 van de bijlage 2 van de Mededeling van 23 maart 2012 betreffende "Het schoolreglement in het gewoon voltijds secundair onderwijs" (M-VVKSO-2012-013-B02) kaderen we dit binnen de aanpak van pesten, geweld en ongewenst seksueel gedrag en schrijven we hierover het volgende:

Pesten, geweld en ongewenst seksueel gedrag werken enorm negatief in op het welbevinden van leerlingen. Scholen maken best werk van een strategie om pesten en andere conflicten te voorkomen en aan te pakken. Het schoolreglement geeft best een aantal duidelijke boodschappen::

- *aan de gepeste leerling: tot wie hij/zij zich kan richten indien hij/zij slachtoffer is van pesten, geweld of ongewenst seksueel gedrag op school; dat de school samen met de leerling naar een oplossing zal zoeken. Signalen van gepeste leerlingen worden altijd ernstig genomen.*
- *aan de pestende leerlingen: dat pesten niet wordt getolereerd en het personeel onmiddellijk zal tussenkomen. Indien nodig zal het orde- en tuchtreglement worden toegepast.*
- *aan alle leerlingen: dat de school van de leerlingen verwacht dat zij pestgedrag signaleren wanneer ze er getuige van zijn.*

Als de school gekozen heeft voor een specifieke aanpak van pestproblemen, bv. via individuele gesprekken met de betrokkenen, peer mediation of de No Blame-aanpak, kan ze die kort toelichten in het schoolreglement. Door een duidelijke communicatie kunnen al een aantal pestproblemen worden voorkomen.

5 Aanpak van cyberpesten

Cyberpesten komt frequent voor. In vele gevallen kan er op een gelijkaardige manier gereageerd worden zoals bij pesten het geval is (zie eerder punt 4). Bij cyberpesten is het echter belangrijk om in het achterhoofd te houden dat in een aanzienlijk deel van deze pestgevallen er helemaal geen link is met de school omdat de pester of gepeste niet op dezelfde school zit. In een aantal gevallen gaat het zelfs over personen die men enkel via het internet kent.

Toch gaat het ook vaak over leerlingen van dezelfde school. In dat geval is de school wel betrokken partij. Indien de ouders van de pester of de pester zelf aanhalen dat de school zich niet te bemoeien heeft met wat zich buiten de school afspeelt, kan de school hen er op wijzen dat indien het slachtoffer het pesten als een probleem ervaart het wel de taak van de school is om mee naar een oplossing te zoeken, eventueel zelfs een ordemaatregel te treffen of een tuchtprocedure op te starten (zie eerder punt 4.4).

De vaststelling dat de drempel bij cyberpesten lager ligt dan bij pesten, geldt ook voor het terugpesten van de pester door het *slachtoffer*. Slachtoffers komen in de verleiding om terug te pesten. Zij doen dit echter beter niet, want doorgaans versterkt dit het pestgedrag alleen maar. In de plaats daarvan verzamelt het slachtoffer best zoveel mogelijk bewijzen van het pesten. Het gaat dan bijvoorbeeld om e-mailberichten met de volledige header waarin de oorsprong van het bericht kan worden gevonden, het juiste tijdstip van de waarneming(en), logfiles van de gebruikte (chat)programma's, schermafdrucken van chatsessies, blogs, sites, enz. Indien het cyberpesten aanhoudt en/of extreme vormen aanneemt, kunnen deze bewijzen ook van pas komen indien de ouders en het slachtoffer verdere (juridische) stappen ondernemen. Het verzamelen van bewijzen zal vaak een hele klus zijn. Pesters kunnen erg creatief zijn in het anoniem maken van de pestacties door te werken met prepaid-telefoonkaarten, een nieuwe website op te starten, zich een andere identiteit aan te meten bij het chatten, een nieuw mail-adres in het leven te roepen ...

Bij eerder lichte vormen van cyberpesten moeten de signalen van het slachtoffer ernstig genomen worden, maar kan tegelijkertijd ook gewezen worden op de lage drempel van cyberpesten om de ernst ervan enigszins te nuanceren. Niet alle beledigingen of bedreigingen moeten persoonlijk of ernstig genomen worden. Uitspraken als "ik haat je" en "I'll kill you" worden vlugger getypt dan dat iemand ze in het gezicht van de andere zal zeggen. Dit neemt niet weg dat dergelijke uitspraken niet getolereerd mogen worden.

In gesprekken met *ouders van de pester* kan gewezen worden op de bijdrage die zij kunnen leveren om te voorkomen dat hun kind blijft cyberpesten. Vaak hebben ouders onvoldoende zicht op waar hun kinderen mee bezig zijn en aan welke gevaren ze worden blootgesteld in de cyberwereld. Dit is ook niet eenvoudig. Toch is het belangrijk dat ouders worden aangespoord om betrokken te zijn bij het internet- en gsm-gebruik van hun kinderen en worden gestimuleerd om hun kinderen op een ethisch verantwoorde manier te leren communiceren met anderen. Oprechte interesse tonen voor waar hun kind mee bezig is, is al een eerste stap. Onvoldoende kennis m.b.t. ICT en een gebrek aan toezicht – bijvoorbeeld omdat de pc van de kinderen al vanaf jonge leeftijd op hun slaapkamer staat – vormen mogelijke hinderpalen.

6 De aanpak van steaming

Bij minder ernstige vormen van steaming kan de school de aanpak hanteren die ze bij pesten gebruikt (zie eerder punt 4). Een goed gesprek met het slachtoffer, een kordaat gesprek met de ouders eventueel aangevuld met bijkomende maatregelen, ordemaatregelen of tuchtmaatregelen. In sommige, ernstige gevallen kan ook een herstelgericht groepsoverleg worden georganiseerd. Ook de bijstaanders mogen niet vergeten worden. Zij kunnen immers betrokken worden bij een oplossingsgerichte aanpak. Deze aanpak is enkel mogelijk indien de dader een medeleerling is van het slachtoffer. Indien de dader tot een andere school behoort, worden de ouders van het slachtoffer en het slachtoffer zelf best onmiddellijk doorverwezen naar de politie.

Bij ernstige en hardnekkige vormen van steaming zal een louter schoolinterne aanpak ontoereikend zijn. De school zal dan niet anders kunnen dan het slachtoffer door te verwijzen naar de politie of de politie zelf in te lichten. Dit betekent niet noodzakelijk dat de school klacht neerlegt bij de politie, maar wel dat ze de politie informeert en mee inschakelt voor het oplossen van het probleem.

7 De stap naar de politie en de rechtbank

Indien er sprake is van zeer ernstige pesterijen, kan het geoorloofd zijn dat het slachtoffer en zijn ouders de politie of het parket inschakelen. Het is duidelijk dat dit ultieme reddingsmiddelen zijn waarbij de piste van begeleiding van de betrokken leerlingen en het sanctioneren door de school al lang geen opties meer zijn. In bepaalde gevallen zal het echter de enige overblijvende mogelijkheid zijn.

Indien een school geregeld geconfronteerd wordt met ernstige pestproblemen, kan overwogen worden om met de politie af te spreken wanneer ze best worden ingeschakeld en hoe zij op deze problemen reageren. Deze afspraken kunnen een onderdeel vormen van de overeenkomst die de lokale politie sinds eind 2006 verplicht moet afsluiten met de 'schoolgemeenschappen'.¹⁷

Tenslotte kan de politie ook betrokken worden bij een preventief beleid. Zo achten politionele instanties het nodig dat jongeren binnen de scholen beroep kunnen doen op een netwerk van vertrouwenspersonen. Verder kan de politie een rol spelen om jonge slachtoffers van hun schrik af te helpen om dreigementen te signaleren en om ze in algemene zin weerbaarder te maken.

In heel wat Vlaamse steden en gemeenten kunnen jongeren ook terecht bij een politionele preventiedienst. Deze diensten zijn er op gericht om de jeugdcriminaliteit en het geweld op straat aan te pakken en in te perken op een meer pedagogisch wijze.

7.1 Federal Computer Crime Unit

In gevallen van cyberpesten kunnen de lokale politiediensten een beroep doen op de Computer Crime Units van de Federale Politie. De Federal Computer Crime Unit (FCCU) van de Federale Politie en de 20 regionale afdelingen (Regional Computer Crime Unit of RCCU) strijden tegen informaticacriminaliteit en bieden technische steun aan de speurders van de Lokale en Federale Politie. De lokale onderzoekers bevriezen een situatie en zorgen ervoor dat bewijsmateriaal gevrijwaard wordt tot de RCCU of FCCU arriveert. Begin 2007 werkten er 32 personen bij de FCCU en 108 bij de RCCU.

De FCCU is op nationaal niveau verantwoordelijk voor het beleid, training en materiaal. De dienst houdt zich verder onder andere bezig met:

- internetopsporingen;
- meldpunt van misbruiken op het internet www.ecops.be;
- forensische analyse bij operaties;
- steun bij huiszoekingen;
- strijd tegen ICT-criminaliteit;
- internetfraude.

De RCCU's zorgen hoofdzakelijk voor:

- bijstand bij huiszoekingen;
- forensische ICT-analyse;
- verhoor;
- internetopsporingen;
- onderzoek van dossiers inzake ICT-criminaliteit.

¹⁷ Meer informatie over deze verplichte overeenkomsten vindt u in de Mededeling van 25 oktober 2006 betreffende "Samenwerking tussen school en politie" (M-VVKSO-2006-111).

7.2 Strafrechtelijke vervolging

7.2.1 (Cyber)pesten

(Cyber)pesten is een handeling die ook strafrechtelijk kan vervolgd worden. Eén van de meest voor de hand liggende artikels om dit te doen, is artikel 442bis van het Strafwetboek:

“Hij die een persoon heeft belaagd terwijl hij wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust van die bewuste persoon ernstig zou verstoren, wordt gestraft met gevangenisstraf van vijftien dagen tot twee jaar en met geldboete van vijftig frank tot driehonderd frank of met een van die straffen alleen.

Tegen het in dit artikel bedoeld misdrijf kan alleen vervolging worden ingesteld op een klacht van de persoon die beweert te worden belaagd.”

Alles wat de rust op een ernstige manier verstoort kan in principe als strafbaar gedrag worden aanzien. Het is niet vereist dat de dader kwaadwillig handelde, of met bedrieglijk opzet, of met het oogmerk te schaden. Het loutere wets en willens handelen volstaat.

De strafrechtelijke vervolging van dit misdrijf wordt maar opgestart na een klacht van de benadeelde persoon. Beklaagt de betrokkene zich m.a.w. niet, dan kan het openbaar ministerie geen strafvervolging instellen. Het feit dat er een klacht wordt ingediend door het betrokken individu, is geen garantie dat de vervolging door het openbaar ministerie wordt ingesteld. Indien voldoende elementen voor verder onderzoek voorhanden zijn, of kunnen worden gevonden (o.m. bewijzen), zal het openbaar ministerie steeds een strafonderzoek starten. In het geval van cyberpesten zullen de bewijzen in een cyberomgeving gezocht moeten worden (onderzoek van een computer, op zoek gaan naar het IP-adres van de computer van waaruit de pestboodschappen vertrokken, het opvragen van verkeersgegevens bij een telecomoperator of bij een Internet Service Provider ...).

Als het pestslachtoffer of zijn ouders een klacht indient, is het belangrijk om zoveel mogelijk concreet bewijsmateriaal aan de politie te bezorgen. In punt 4.4 omschreven we welke vormen deze bewijzen kunnen aannemen. Ook als het slachtoffer (bij de klacht) niet in het bezit is van deze elementen/bewijzen, bestaat er steeds de mogelijkheid om ze achteraf toe te voegen.

7.2.2 Steaming

Ook steaming kan strafrechtelijk worden vervolgd op basis van artikel 470 van het Strafwetboek (zie eerder punt •). De vervolging van dit misdrijf is niet afhankelijk van een klacht van het slachtoffer. Van zodra de politiediensten of het parket op de hoogte zijn van de feiten kunnen zij zelf een onderzoek opstarten.

8 Vorming

8.1 Vorming van begeleiders en leerlingen

- **Leefsleutels vzw** ontwikkelt educatief materiaal en organiseert vormingen rond sociale vaardigheden. In het kader van het thema pesten ligt de nadruk op de No Blame-aanpak. Bij de vormingen hebben de deelnemers de keuze tussen een vormingsdag en een vaardigheidstraining die twee dagen in beslag neemt.

Contactgegevens:

Leefsleutels vzw
Leopoldstraat 95

2800 Mechelen
tel.: 015 45 94 20

e-mail: leefclefs@skynet.be

website: www.leefsleutels.be

- **Pax Christi Vlaanderen** heeft een uitgebreid aanbod van educatief materiaal omtrent diverse thema's (pesten, omgaan met conflicten, geweldloosheid, verdraagzaamheid, ...). Niet alleen maken zij educatieve materialen rond deze onderwerpen, zij voorzien eveneens workshops en lezingen rond dergelijke thema's. De tijdsduur en precieze vorm van de lezing van de workshops en lezingen worden ingevuld al naar gelang de specifieke nood en de vraag. Pax Christi beschikt over een grote expertise op het vlak van peer mediation.

Contactgegevens:

Pax Christi
Italiëlei 98a
2000 Antwerpen
tel.: 03 225 10 00
e-mail: paxchristi@paxchristi.be
website: www.paxchristi.be

- **Jeugd & Vrede vzw** is een landelijke jeugddienst voor vredesopvoeding die o.a. sensibiliseert rond pesten met boeken, doeboekjes, strips, affichesets, interactieve tentoonstellingen (voor 10- tot 14-jarigen), multimediale projecten en theaterworkshops. De dienst biedt daarbij ook vorming op maat aan.

Contactgegevens:

Astridlaan 160
2800 Mechelen
tel.: 015 43 56 96
e-mail: info@jeugdenvrede.be
website: www.jeugdenvrede.be

8.2 Vorming van ouders

De **Vlaamse Confederatie van Ouders en Ouderverenigingen (VCOV)** heeft een vormingsaanbod voor ouders over pesten en cyberpesten. Samen met de ouders wordt nagegaan hoe (cyber)pesten kan voorkomen worden en hoe zij hun kind dat pest of gepest wordt, kunnen ondersteunen.

Contactgegevens:

Interleuvenlaan 15A
3001 Leuven
tel.: 016 38 81 00
e-mail: info@vcov.be
website: www.vcov.be

9 Interessante publicaties en achtergrondinformatie

9.1 Publicaties

Titel: **Pesten en Geweld op School. Handreiking voor een krachtadig(er) schoolbeleid**

Auteur: Gie Deboutte (red.)

Uitgave: Departement Onderwijs

Uitgavejaar: 2009

Verkoopprijs: De uitgave kan gratis gedownload worden op www.ond.vlaanderen.be/antisociaalgedrag

De publicatie wil een handig instrument zijn voor scholen die een beleid rond pesten en ge-

Samenvatting: weld op school willen ontwikkelen of een bestaand beleid willen bijschaven. Naast een theoretisch luik is er aandacht voor heel concrete hulpmiddelen en initiatieven die toelaten de vooropgestelde doelen te bereiken. Het pakket kan selectief worden aangewend, afhankelijk van het beginniveau van de school.

Titel: **Kinderen en internet**
Gids voor ouders, leerkrachten en hulpverleners

Auteur: Martin Valcke, Brigitte De Craene

Uitgave: Uitgeverij Lannoo

Uitgavejaar: 2007

Verkoopprijs: 19,95 euro

Samenvatting: Het boek heeft de ambitie om de basisgids te zijn voor ouders, leerkrachten en hulpverleners. Het staat vol tips voor een prettig en veilig internetgebruik. In deze gids wordt een antwoord gegeven op vragen als: welke goede websites zijn er voor kinderen? Hoe leren we hen die te vinden? Hoe gaan we om met chatten en pesten? Hoe maken we afspraken met de kinderen en vooral hoe beschermen we ze tegen de vele gevaren van internet?

Titel: **Een schreeuw om hulp (vertaling van "Crying for help")**

Auteur: George Robinson, Barbara Maines

Uitgave: Leefsleutels, i.s.m. Bakermat uitgevers

Uitgavejaar: 2003

Verkoopprijs: 11,95 euro

Samenvatting: Dit boek biedt een leidraad om de No Blame-aanpak bij pesten toe te passen op school of daarbuiten. Via voorbeelden en een uitgeschreven stappenplan wordt deze methode toegelicht.

Titel: **Pesten. Wat is het, wat doe je eraan?**

Auteur: Gie Deboutte, Inge Schelstraete

Uitgave: Jeugd en Vrede i.s.m. Bakermat uitgevers

Uitgavejaar: 2000

Verkoopprijs: 7,50 euro

Samenvatting: Het boek is geschreven voor elke volwassene die als opvoeder (ouder, jeugdwerker, leerkracht) met pesten in aanraking komt. Het geeft op een concrete, duidelijke manier aan waarom pestgedrag niet kan. Daarnaast worden heel wat vooroordelen doorprikt en worden praktische opvoedingstips aangereikt

Titel: **"Verbondenheid" als antwoord op 'de-link-wentje' - Preventie op een nieuw spoor**

Auteur: Anouk Depuydt, Johan Deklerck, Gie Deboutte

Uitgave: Acco

Uitgavejaar: 2001

Verkoopprijs: 21,24 euro

Samenvatting: Het boek verkent het spoor van de fundamentele preventie. Hierbij wordt verder gekeken dan het symptomatisch probleemgedrag. De groei naar respectvol gedrag vraagt om krachtige wortels in een gezonde bodem. Daarom is het belangrijk te investeren in de kwaliteit van het schoolklimaat, de schoolcultuur en -(infra)structuur, de schoolomgeving en de ruimere samenleving.

Titel: **Duivelshanden**

Auteur: Heide Boonen

Uitgave: Jeugd en Vrede i.s.m. Querido-Uitgeverij

Uitgavejaar: 2001

Doelgroep: 12- tot 15-jarige leerlingen

Verkoopprijs: 10 euro

Samenvatting: In deze jeugdroman staat Manon moederziel alleen tegenover de groep. Op een dag wordt het Manon allemaal teveel en slaan bij haar de stoppen door... Volgens de uitgeverij geeft dit boek weer een sprankeltje hoop aan slachtoffers van pesterijen. De roman werd bekroond met de Boekenleeuw 2002 en Interprovinciale Prijs voor Letterkunde 2003 voor kinderliteratuur.

Titel: **Klaas en de 3 pestkoppen**
Educatieve strip over pestgedrag

Auteur: Renate Kerkhofs (scenario)
Gie Deboutte (advies pestkatern)

Uitgave: Jeugd en Vrede i.s.m. Bakermat uitgevers

Uitgavejaar: 2004

Doelgroep: 9- tot 14-jarige leerlingen

Verkoopprijs: 5,90 euro

Samenvatting: De strip vertelt het verhaal van Klaas Janssens, een jongen van bijna 12 jaar, die verhuist naar een ander dorp. In zijn nieuwe school wordt hij gepest. Achteraan in de strip is een katern opgenomen met een woordje uitleg voor slachtoffers, pestkoppen, middengroep, begeleiders en ouders.
Op www.jeugdenvrede.be kan de 'werken-met-de-strip-brochure' gratis gedownload worden onder de rubriek 'meer', 'downloads'.

9.2 Andere

Titel: **Pesten voorkomen, kan je leren!**

Interactieve tentoonstelling over pesten

Organisatie: Jeugd en Vrede vzw

Doelgroep 10- tot 14-jarige leerlingen

Verhuurprijs: 220 euro

Samenvatting: De tentoonstelling is interactief opgevat en neemt de kinderen mee op ontdekkingsstocht naar de geheime plekjes van de dieren van de axenroos. Via spelmethodieken, puzzels en teksten onderzoeken de kinderen hoe zijzelf reageren in gegeven situaties. Bovendien leggen zij de link met pestgedrag.

Op www.jeugdenvrede.be kan de werkbrochure gratis gedownload worden onder de rubriek 'meer', 'downloads'.

Titel: **Pesten op school**
Spelenboek

Organisatie: Centrum Informatieve Spelen

Doelgroep Leerkrachten van leerlingen van 8 tot 14 jaar

Verkoopprijs: 13,16 euro

Samenvatting: Dit praktisch werkboek verschaft docenten, ouders, leerlingen en slachtoffers informatie over het signaleren van pesten en ook concrete hulp bij het bestrijden ervan.

Verschillende **provinciebesturen** hebben uitgebreide documentatiecentra of hebben zelf projecten uitgewerkt:

- Het Provinciaal Educatief Centrum (PEC) van de **provincie Vlaams-Brabant** is een informatie-, documentatie-, en vormingscentrum. Naast verschillende publicaties over pesten kan gratis een anti-pestkoffer ontleend worden. Het is een koffer boordevol materiaal om leerlingen te sensibiliseren over pestgedrag en hun sociale vaardigheden op school te stimuleren. In die koffer zitten prentenboeken, verhalen, leesboeken, spellen, video's, cd's om in de klas te gebruiken.

PEC
Provinciehuis Vlaams-Brabant
Provincieplein 1
3000 Leuven
tel.: 016 26 73 47
e-mail: pec@vlaamsbrabant.be
website: www.vlaamsbrabant.be/pec

- Ook de **provincie Limburg** biedt heel wat educatief materiaal aan over pesten, waaronder verschillende publicaties en anti-pestkoffers.

Provinciale Dienst Welzijn en Gezondheid
Projecten Welbevinden
Stadsomvaart 9
3500 Hasselt
tel.: 011 23 08 67
e-mail: welbevinden@limburg.be
website: www.limburg.be/welbevinden

- In de **provincie Antwerpen** kunnen directies en leerkrachten didactisch materiaal en documentatie (o.a. over pesten) ontlenen in het provinciaal documentatiecentrum Atlas (docAtlas).

Documentatiecentrum Atlas Antwerpen
Carnotstraat 110
2060 Antwerpen
tel.: 03 227 71 60
e-mail: info@docatlas.be
website: www.provant.be/leren/documentatiecentra/docatlas/

Sinds enkele jaren is 2 april de “**Internationale dag tegen het pesten**” en wordt in de loop van februari een “**Vlaamse week tegen pesten**” georganiseerd door het Vlaams Netwerk Kies Kleur tegen Pesten.¹⁸ Deze momenten kunnen de aanleiding zijn om in de school een project rond pesten op te starten of een sensibilisatie-activiteit te organiseren.

10 Bibliografie

- Bogaert, M., Mesdom, F., & G. Verbeeren (2007). Cyberpesten, context en te beogen oplossingen. Verslag van de werkgroep cyberpesten. www.saferinternet.be/docs/12_sy0506_nl.pdf
- Departement Onderwijs (2002). Klikvast, ook op de informatiesnelweg. Tips voor veilig ICT-gebruik op school. www.ond.vlaanderen.be/ict/ondersteuning/veiligICT/Veilig_internet_tips.pdf
- Departement Onderwijs (2003). Beleidsplan ter preventie en bestrijding van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op school, i.s.m. vzw Limits (Brussel).
- Habils, K. (2006). De No Blame-aanpak bij besten. In: Zorgbreed, 9, 17-20.
- Klasse (1998). Pesten. De eerste lijn. In: Klasse voor leerkrachten, 87, 45-48
- Klasse (2006). Cyberpesten. De eerste lijn. In: Klasse voor leerkrachten, 163, 49-52.
- Olweus, D. (1993). Bullying at school, London: Blackwell.
- Pax Christi Vlaanderen. Peer mediation (leerlingbemiddeling). Hoe leerlingen met conflicten kunnen omgaan. www.paxchristi.be
- Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D. & M. Walrave (2006). Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen, studie in opdracht van het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA), Brussel”
- Van Welzenis, I. (2001). Steaming: jongerengroepsgeweld in groepsverband. In: Welwijs, 2.

¹⁸ www.kieskleurtegenpesten.be/ Naast de organisatie van de “Vlaamse week tegen pesten” reikt dit netwerk ook jaarlijks de “pesten-dat-kan-niet”-prijs uit